

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Mýty ve sportovním zpravodajství

Bakalářská diplomová práce

Studijní program: Žurnalistika jednooborová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Stanislav Hubík CSc.

Autor: Adam Janák

Olomouc 2014

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Mýty ve sportovním zpravodajství“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Děkuji Prof. PhDr. Stanislavu Hubíkovi, CSc. za odborné vedení bakalářské práce, trpělivost, poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá výskytem Mýtu v soudobém sportovním zpravodajství, konkrétně jejich identifikací skrze metaforu. Výzkumnou metodou byla sémantická analýza. Ve vybraných článcích v deníku Mladá fronta DNES byly identifikovány metaforu s mytickým základem, díky kterým bylo možno určit, o jaký Mýtus se jedná. Protože jsme analyzovali období před a během ZOH 2014, získali jsme i možnost zkoumat výskyt Mýtů v průběhu velké sportovní akce.

Abstract

This dissertation is concerned in appearance of Myths in actual sport news, specifically their identification through metaphors. Research method was semantic analysis. In chosen articles of periodic Mlada fronta DNES were identified metaphors with mythical basis, through which we were possible to say, which Myth are they connected with. Because we analysed period before and during Olympic games 2014, we had possibility to examine appearance of Myths during a big sport event.

KLÍČOVÁ SLOVA: MÝTUS, KVAZIMÝTUS, METAFORA, ZPRAVODAJSTVÍ, OLYMPIJSKÉ HRY

KEY WORDS: MYTH, QUASIMYTH, METAPHOR, NEWS, OLYMPIC GAMES

POČET ZNAKŮ VČETNĚ MEZER: 72.235

Obsah

Úvod.....	7
Metody výzkumu	8
Kvalitativní analýza	8
Sémantika	9
Definice mýtu.....	10
Mýtus a kvazimýtus	10
Mýtus podle Eliadeho a Děkanovského	10
Druhy Mýtů	12
Identifikace kvazimýtů pomocí metafor	15
Metafora	15
Rozdělení metafor podle použití.....	16
Orientační metafory.....	16
Metafory zvýrazňování a ukrývání.....	16
Metafory a kulturní koherence	16
Ontologické metafory	17
Metafory podle MacCormaca	19
Klasifikace metafor podle MacCormaca	20
Vývoj metafor	21
Vztah metafor a mýtů	21
Metafora, cesta ke kvazimýtu?	22

Příklady z historie	22
Jak poznat Mýtus?	26
Masová média	26
Tisk	26
Úloha tisku v dnešním světě	27
Sport.....	28
Co je to sport?.....	28
Historie moderního sportu a olympijských her	29
Sport a tištěná média	30
Praktická část	31
Období před ZOH 2014	32
Číslo 93 žije!	32
Karel Gut, český pan Hokej	33
Švihák Berdych už protančil do čtvrtfinále. Udolá Ferrera?	35
Sbohem, Eusébio! Fotbalové nebe přivítalo Černého pantera.....	36
Období během ZOH 2014	38
Car se vrátil. Už dnes jsem vyhrál, hrdě tvrdil Pljuščenko	38
Vrabcová chtěla pomoci tátovi s cukrovkou a pomohla i sobě	40
Závěr	42
Použitá literatura	42
Seznam obrázků a příloh.....	44

Úvod

Naše dnešní, moderní společnost žije zcela odlišným životem, než tomu bylo u našich předků před tisíci lety. Současní lidé vyznávají zcela jiné hodnoty a především zjevně nejednají myticky (Eliade). Tímto výzkumem se ale budeme snažit nahlédnout „pod pokličku“ dneška. I když se na první pohled může zdát, že sportovní zpravodajství je pouze méně důležitá, odpočinková záležitost, právě na příkladu sportovní žurnalistiky se pokusíme identifikovat přesah mýtů do moderní společnosti. Protože právě na sportu, kde i dnes probíhá nelítostný boj mezi soupeři, vítězové jsou uctíváni a hrdinové získávají nehynoucí slávu, je zřetelné, že naše chování s sebou nese mytické prvky, i když my sami to vehementně popíráme. Že se aktivním zapojením, sledováním, prožíváním navracíme do mytických dob a vypůjčujeme si kousky chování tu od antických filozofů, tu od středověkých rytířů.

V dnešní době získává sport stále větší roli ve společnosti. Sportovci jsou nesmírně populární, mají miliony fanoušků po celém světě, jsou často oslavováni jako novodobí bohové. Významné sportovní události mají obrovskou sledovanost, na stadionech po celém světě jsou běžné desetitisícové návštěvy a ve sportovním světě se točí závratné sumy peněz. A uprostřed tohoto fenoménu stojí média. Na jedné straně jako viník, který působí to, že se ze sportovců stávají primadony a špičkový sport se nadobro vzdálil od obyčejných smrtelníků, na straně druhé jako zachránce naší národní identity, prostředník historických momentů, zdroj radosti i smutku. Člověk při konzumaci sportovních žurnalistických sdělení nedostává pouze statistické údaje a popisy dané sportovní události. Dostává ve skryté, nebo někdy i zcela zjevné podobě informaci, kterou můžeme směle přirovnat k mýtům z dob dávno minulých. Jednoduše řečeno, díky sportovnímu zpravodajství se můžeme přenést o stovky a tisíce let zpět, do dob mytických hrdinů, posvátných míst, rituálů apod.

Klasický starověký Mýtus budeme pro odlišení psát s velkým písmenem, zatímco jeho současnou podobu budeme pojmenovávat jako kvazimýtus. Jako prostředek

k identifikaci kvazimýtu v současném sportovním zpravodajství pak budeme používat metafory, které jsou ve sportovním zpravodajství hojně užívané.

Nejprve tedy vymezíme a definujeme, co je to Mýtus a kvazimýtus. Jak již bylo zmíněno, vztah těchto dvou pojmů budeme hledat skrze metafory, je tedy nutné stanovit, co je to metafora, jaké jsou její typy a jaký je její vztah k mytologii. Protože výzkum se bude týkat tištěných médií a sportu, definujeme i je. Objektem zkoumání budou tedy žurnalistické texty sportovního zpravodajství. Použitou metodou tohoto výzkumu je sémiotická analýza. Zaměříme se na období před Zimními olympijskými hrami v Soči 2014 a během nich, díky čemuž bude možné navíc srovnat, jak se množství a forma kvazimýtů v médiích se začátkem olympijských her mění. Budeme zkoumat tištěnou verzi deníku Mladá fronta DNES. Tato práce a z ní získané poznatky mohou posloužit například tvůrcům sportovního zpravodajství jako odborná reflexe jejich práce.

Metody výzkumu

Protože náš výzkum bude především kvalitativní analýza, konkrétně sémantická analýza, krátce se o nich zmíníme.

Kvalitativní analýza

Postupně získala mezi ostatními formami výzkumu rovnocenné postavení; zejména ve srovnání s kvantitativním výzkumem byla dlouho považována pouze za jakýsi doplněk. Definice kvalitativní analýzy se ovšem liší. Glaser a Corbinová nabízejí negativní vymezení, podle kterého je kvalitativní výzkum jakýkoli výzkum, který výsledku nedosahuje pomocí statistických metod, nebo jiné kvantifikace. Jiný metodolog, Creswell, zase definoval kvalitativní analýzu následovně: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl, 2012, str. 47-49)

Mezi hlavní výhody kvalitativního výzkumu podle Hendla patří:

- Získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu
- Zkoumá fenomén v přirozeném prostředí
- Umožňuje studovat procesy
- Umožňuje navrhopvat teorie
- Dobře reaguje na místní situace a podmínky
- Hledá lokální příčinné souvislosti
- Pomáhá při počáteční exploraci fenoménu

Na druhé straně mezi nevýhody Hendl řadí:

- Získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí
- Je těžké provádět kvantitativní predikce
- Je obtížnější testovat hypotézy a teorie
- Analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné etapy
- Výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi

(Hendl, 2012, str. 50)

Sémantika

Sémantikou neboli sémaziologií se zabývá Adam Schaff v knize Úvod do sémantiky. Jedná se o jedno z odvětví jazykovědy. Původ pojmu „sémantika“ nachází Schaff u francouzského jazykovědce Michela Bréala, který ji takto navrhl pojmenovat ve své práci Essai de sémantique: Science des significations. V ní Bréal popisuje sémantiku jako vědu o významech: „...slova, jež byla jednou vytvořena a nadána určitým významem, rozšiřují tento význam nebo jej zužují, přenášejí ho

z jednoho okruhu pojmů na jiný, zvyšují nebo snižují jeho hodnotu, stručně řečeno mění jej.“ (Schaff, 1963, str. 30). Podle Schaffa se ale definice pojmu sémantika mohou lišit, zmiňuje také například Darmestetera, který sémantiku vnímal jako odvětví dějin psychologie a její úlohu vidí v analyzování změn významů a jejich historie. Nicméně ustálila se právě definice sémantiky, jak ji chápal Bréal. (Schaff, 1963, str. 30).

Definice mýtu

Mýtus a kvazimýtus

Jevy, které budeme identifikovat v současném sportovním zpravodajství, klasické Mýty připomínají a vycházejí z nich. Jedná se o jakýsi přesah dávných Mýtů do dnešní doby, nicméně Mýty v pravém slova smyslu to nejsou. Proto termín kvazimýtus.

Mytologií a mýty se zabývalo více autorů. Mezi nejznámější patřil religionista a filozof náboženství Mircea Eliade, a to zejména se svými díly Mýtus a skutečnost, Proměny mýtů v čase, Mýtus o věčném návratu, Mýty, sny a mystéria a Posvátné a profánní. Při klasifikaci mýtů jsem také čerpal z Poetiky mýtu od Jeleazara Moisejeviče Meletinského. Původně jsem plánoval svůj výzkum opřít o dílo francouzského lingvisty a filozofa Rolanda Barthesa, nicméně jeho pojetí mýtu a zejména rozpor ve vnímání mýtu, kdy v knihách Základy sémiologie a následně S/Z neguje to, jak chápal Mýtus v knize Mytologie, mě donutilo zaměřit se na jiné autory, zejména na výše zmíněného Eliadeho.

Mýtus podle Eliadeho a Děkanovského

Základní definice mýtu, jak jej chápal Eliade, zní takto: „Mýtus vypráví posvátné dějiny. Popisuje událost, která nastala v prvotním čase, v bájném čase „počátků“.“ (Eliade, 2011, str. 10) Jinými slovy tedy Mýtus vypráví, jak díky dávným událostem začala existovat nějaká skutečnost, ať už celková skutečnost, kosmos, nebo jen její část – ostrov, rostlinný druh, lidské chování, instituce. Jde tedy vždy o vyprávění o nějakém „stvoření“: líčí se, jak něco vzniklo, jak začalo být. Mýtus mluví jen o tom, co skutečně nastalo, o tom, co se plně ukázalo. Mytickými postavami jsou

nadpřirozené bytosti. Znamé jsou zvláště proto, že působily v čarovných dobách „počátků“. Mýty tedy zjevují jejich tvořivou aktivitu a odhalují posvátnost (nebo prostě „nadpřirozenost“) jejich děl. Zkrátka a dobře, mýty popisují různé, někdy dramatické vpády posvátna do světa. Právě tento vpád posvátna skutečně zakládá svět a činí ho takovým, jakým dnes je: smrtelnou, pohlavní a kulturní bytostí. (Eliade, Mýtus a skutečnost, 2011, str. 10)

Velmi zjednodušeně se tedy dá říct, že Mýtus podle Eliadeho je skutečný příběh, který se udál v dávné minulosti, měl vliv na stvoření světa, jak ho známe my, a stal se jakýmsi vzorem pro lidské chování. (Eliade, 1998, str. 13) Mýty tohoto druhu měly důležité, až nezastupitelné místo v dobách archaických společností. Má ale takový Mýtus stále místo i v moderní společnosti? Zcela jistě ne. Nastává tedy další otázka – co nahradilo prostor, který zaujímal Mýtus v archaických společnostech? Odpovědí na tuto otázku se také dostáváme k definici kvazimýtu, jak je patrné z nadpisu této kapitoly. Shrnuje to Jan Děkanovský v knize Sport, Média a Mýty: „Základní rysy mytického chování jsou nerozlučně spjaty s každým lidským údělem a je tedy málo pravděpodobné, že by se jakákoli společnost mohla od mýtu zcela oprostit. Mezi tyto základní rysy můžeme zařadit prezentaci příkladného vzoru, opakování, zrušení světského času a splnutí s časem prvotním. Eliade poukazuje na mýty ukryté a zastřené v nesčetných podobách našeho života a uvádí jen několik konkrétních příkladů s podotknutím, že jejich kompletace je prakticky vzato nadlidským úkolem. Příkladné vzory objevuje jak ve skutečných, tak ve vymyšlených hrdinech – postavách románů, filmových hvězdách, válečných hrdinech. Typickým příkladem bájného hrdiny je Achilleus, slavný hrdina Trojské války. (Petiška, 1986, str. 173) Že do tohoto výčtu můžeme zařadit i současné sportovní hvězdy, je zřejmé. Další mytologický základ ve sportovní tematice nachází Děkanovský například ve fenoménu spoluprožívání sportovního utkání, kdy se člověk snaží „vyjít ze své historie“ a prožívat odlišný časový rytmus. Zjednodušeně se dá říct, že sledováním sportovních přenosů, které jsou intenzivní podívanou v krátkém časovém úseku, se člověk snaží vymanit ze svého všedního života a prožívat jakousi náhražku magicko-náboženského času. (Děkanovský, 2008, 83-84)

Druhy Mýtů

Základní klasifikaci mýtů převezu od Meletinského, přesněji z jeho knihy Poetika mýtu, kde mýty dělí do několika základních kategorií:

- Mytický čas
- Archaické mýty stvoření
- Kosmogeneze
- Kalendářní mýty
- Heroické mýty

(Meletinskij, 1989, str. 182-235)

O kompletaci všech Mýtů, o níž Eliade tvrdí, že je nemožná, se pokoušet nebudu, shrnul jsem ale ty základní, které jsou pro nás důležité a které se mohou vyskytovat v médiích, především ve sportovním zpravodajství.

Hrdinský Mýtus a Mýtus posvátného času byly zmíněny výše.

Mýtus boje dobra se zlem: Boj dobra se zlem je součástí mnoha mýtů a pověstí. Například v řecké pověsti o Perseovi identifikujeme boj dobra se zlem hned několikrát: boj hrdiny Persea proti zlé Meduse, potrestání úkladného krále i zabití jeho děda Akrisia, který jej v mladém věku dal spolu s matkou vhodit do moře. (Petiška, 1986, str. 98-107) Samozřejmě se k tomuto mýtu váže také **Mýtus vítězství dobra nad zlem**. Pokud použijeme stejný příběh, antickou pověst o Perseovi, tak zjistíme, že podobně jako u mnoha podobných příběhů hlavní hrdina zpravidla zvítězí.

Mýtus věčných nepřátel: Odpradávná jsou známé příběhy nesmiřitelných protivníků, ať už šlo o jednotlivce, města nebo celé národy. Například mezi antickými bohy byli úhlavními nepřáteli Kronos a Zeus. (Cimrhanzl, 1999, str. 16-17) Podobně, i když už většinou ne s krvavým koncem, je tomu i v současném sportovním světě.

Zakončení mytické cesty: Co se týče historických mýtů, za zakončení mytické cesty můžeme považovat například vítězství Řeků nad Trójou po více než desetiletých bojích. (Cimrhanzl, 1999, str. 279-294)

Mýtus ženy jako matky: Představuje prakticky základní mytologický obraz. Co se týče dávných Mýtů, ženy jako matky se vyskytují často, například sestra a zároveň manželka Dia, Héra, je matkou bohů Héfaista, Árese, Hébé a Eileithýii. (Cimrhanzl, 1999, str. 46-50). Dále můžeme jmenovat svatou Marii, Matku boží. (Campbell, 2004, str. 41) První zkušenosti na tomto světě má každý z nás spojené s matkou a jejím tělem. Toto vnímali naši předkové od pradávna a není tomu jinak ani dnes.

Mýtus ženy vládkyně: V historickém kontextu jev ne příliš běžný, ale viditelný – žena, která vládne mužům, řídí mužské záležitosti a koná mužné činy. Karbusický uvádí příklad kněžny Libuše: „Libuše se po smrti otcově stává jako svobodná dívka jeho nástupkyní na stolci a suverénně soudí jako on: vykonává soud nad dvěma muži, kteří vynikají bohatstvím a rodem; jeden z nich „soudem“ pohrdne a nehodlá se jeho výrokem řídit.“ (Karbusický, 1995, stránky 23-24) Jako další příklady uvádí Karbusický historickou postavu Matyldu Toskánskou, později Janu z Arku.

Mýtus vůdce, Alfa samce: „Kdo je samec Alfa? Kdo je první a hlavní samec? Vůdce tlupy se buší do hrudi, strhává větve a každý, kdo chce zaujmout nejvyšší postavení v tlupě, ho musí v této činnosti předčít.“ (Campbell, 2000, str. 9) Tak popisuje vůdčího samce Joseph Campbell. Za vůdce se dá označit třeba i Agamémnon, coby velitel všech Řeků v bojích proti Tróji. (Cimrhanzl, 1999, str. 281)

Mýtus posvátného místa: „Vstoupíme-li nyní do velké katedrály, například do chrámu Matky Boží v Chartres, znovu se ocitáme v tajemné říši. Je to snová oblast. Je to mytický prostor. Je to prostor k transcendenci.“ (Campbell, 2000, str. 20)

Mýtus nanebevstoupení: Samozřejmě největším příkladem mytického nanebevstoupení je sám Ježíš Kristus. Campbell zmiňuje List Filipským 2:6-11: „Přestože byl způsobem bytí roven Bohu, na své rovnosti nelpěl, ale sám sebe zmařil, vzal na sebe podobu sluhy, jsa zrozen v podobě člověka. A když byl v lidské podobě, pokořil se a stal se poslušným do smrti, i když smrti na kříži. Proto jej Bůh vyvýšil nade vše a dal mu jméno, které je nade všechna jména, aby se před jménem

Ježíš každý sklonil v nebi, na zemi a pod zemí, a k slávě Boha Otce, aby každý jazyk vyznával, že Ježíš Kristus je náš Pán. (Campbell, Mýty Západu, 2004, str. 319)

Mytický přerod chlapce v muže: Možná nejznámější mýtus tohoto typu je příběh Romula a Rema, synů Rhea Sylvie, jedné z Vestálských panen, a boha války Marsa. Podle legendy bratři založili město Řím. (Cimrhanzl, 1999, str. 314-315) Tomuto mýtu přikládali velkou důležitost také příslušníci amerických indiánů, pro které to byl téměř posvátný akt. Chlapec projde zkouškou a je následně přijat dospělými muži svého kmene. (Campbell, 2000, str. 26)

Mýtus smrti a znovuzrození: Mýtem smrti a znovuzrození se v bájích mnoha historických civilizací myslí především skon určité významné osoby, slavného hrdiny nebo dokonce boha a jeho následné povstání z hrobu. Tento motiv je také stěžejní pro mnoho náboženství, včetně křesťanství. „Opakující se mytologická událost smrti a vzkříšení boha, která byla tisíciletí hlavní záhadou všech velkých náboženství jádra Blízkého východu, se stala v křesťanském myšlení událostí v čase, který se vyskytl jen jednou a znamenal okamžik proměny historie.“ (Campbell, Mýty Západu, 2004, str. 318)

Mýtus erbu: Státní symboly, jako jsou vlajka, hymna, státní znak nebo národní barvy, nikdy nevymizely, má je dnes každý suverénní stát. I dříve se rytíři utkávali s erbem svého rodu na štítu, pod praporem svého krále a v barvách své země. V mýtech, kde je boj častým motivem, můžeme opět zmínit například boj Řeků proti Tróji, kdy válečníci z více národů bojovali za krále Agamémnona. (Cimrhanzl, 1999, str. 279-283)

Mýtus odplaty: Taktéž se jedná o historický motiv. Stará křivda, bezpráví nebo porážka zanechala touhu po pomstě, která byla (nebo nebyla) následně vykonána. V řecké pověsti o trojské válce jich opět nalezneme několik: pomsta spartského krále Menelaa Paridovi a celé Tróje za uloupení Heleny, pomsta Achilla Hektorovi za zabití přítele Patrokla apod. (Petiška, 1986, str. 170-180)

Mýtus bájně, legendární zbraně: Mytologie a pověsti mnoha kultur a národů se jen hemží zmínkami o bájných zbraních bohů, hrdinů, vojevůdců apod., například Poseidon a jeho trojzubá vidlice, kterou čeří moře. (Petiška, 1986, str. 17)

Mýtus nesmrtelnosti: Méně známými postavami řecké mytologie jsou hrdinové-dvojčata Kastor a Pollux. Zatímco Kastor je smrtelný a na jeho rameni sedí havran smrti, Pollux je nesmrtelný. Zde je evidentní podobnost s dnešními lidmi – jsou zároveň smrtelní, ale mohou být i nesmrtelní. (Campbell, Proměny mýtu v čase, 2000, str. 155)

Identifikace kvazimýtů pomocí metafor

Ve sportovním ani jiném zpravodajství nemusí být na první pohled zřetelné, že ten který komunikát obsahuje mytické prvky. Některé obraty se dokonce tak vžily, že už je běžný čtenář bere jako samozřejmost. O to je pak rozeznání kvazimýtů náročnější. Jak již bylo zmíněno výše, coby prostředek k identifikaci kvazimýtů nám poslouží metafora.

Metafora

„Sémenaticky jde u metafor o přenos významu slova na jiné (z řec. meta-pherein „za“ + „nést“, tj. přenos), tedy přenesení z něčeho na něco jiného, a to na základě principu podobnosti.“ (Čermák, 2010, str. 76) Zatímco většina lidí považuje metaforu za prostředek jazyka spíše uměleckého a myslí si, že se bez metafor docela dobře obejdou, opak je pravdou. Metafora prostupuje náš každodenní život. Dokonce se dá říct, že většina našeho pojmového systému má metaforický charakter. Lakoff a Johnson toto dokazují na příkladu pojmu¹ „čas jsou peníze“ a jeho reflexi v současné češtině. Například: „Plýtváš mým časem. Tento zlepšováček vám ušetří spoustu hodin. Nemám vůbec žádný čas, který bych vám dnes mohl věnovat. Jak teď naložíš s časem? Ta prasklá duše mě stála skoro hodinu práce. Investovali jsme do té zahrádky spoustu času...“ (Lakoff, Johnson, 2001, str. 20). Pro naši dnešní kulturu je běžné, že se čas kvantifikuje a lze jím vyjádřit cenu, v podstatě bereme čas jako cenné zboží. Pojmy jako „čas jsou peníze“, „čas je omezený zdroj“ nebo „čas je cenné zboží“ jsou všechny metaforické. Využíváme svých zkušeností s nakládáním s cenným zbožím, penězi, omezenými zásobami

¹ Pojem, angl. Concept – „Our concepts embody much of our knowledge of the world, telling us what things there are and what properties they have.“ (Naše pojmy ztělesňují naše povědomí o světě, říkají nám, jaké věci tady jsou a jak vypadají, překlad aut.) (Murphy, 2002, str. 1)

apod. a na základě toho konceptualizujeme čas. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 19-21). Co se týče výstavby metafory, existují dva rysy, které je pojí. Prvním je, že metafora se vyznačuje extrémní maximalizací významových možností jazyka, významovou kondenzací apod. Druhým rysem je významová výlučnost. (Pavelka, 1982, str. 28).

Rozdělení metafor podle použití

Orientační metafory

Jsou spojené s orientací v prostoru, například nahoru – dolů, dopředu – dozadu, centrální – periferní apod. Tyto metafory dávají pojmu prostorovou orientaci, což v kombinaci s hodnotami a zkušenostmi naší kultury tvoří pravidla jako „šťastný je nahoře, smutný je dole“, například „zvedla jsi mi náladu“, „je v povznesené náladě“, „cítím se skleslý“, „jsem na dně“ apod. Nebo „zdraví a život je nahoře, nemoc a smrt jsou dole“, například „je na vrcholu zdraví“, „vstal z mrtvých“, „upadnout do nemoci“, „jde to s ním z kopce“ apod. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 26-29).

Metafory zvýrazňování a ukrytí

Tím, že se díky metafoře zaměříme na jeden aspekt pojmu, nám zůstávají nuceně zakryty jiné aspekty onoho pojmu. Lakoff a Johnson toto tvrzení osvětlují na metafoře „potrubní pošty“, například „podat mu vysvětlení tak, aby mu to došlo, je hrozně těžké“, nebo „pokud máš dobrý nápad, pokus se jej zachytit do slov“. I když je i podle autorů na těchto příkladech složitější zachytit, co je zde s pomocí metafor ukryto, jsou to právě některé aspekty komunikace, které díky metaforám zůstanou skryté. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 22-25).

Metafory a kulturní koherence

„Nejzákladnější hodnoty kultury budou koherentní s metaforickou strukturou jejích nejzákladnějších pojmů.“ (Lakoff, Johnson, 2002, str. 35) Autoři toto tvrzení ilustrují na příkladech některých hodnot, které naše kultura vyznává, a jejich

koherenci s orientační metaforou „nahoru-dolů“, s tím, že jejich opak by už koherentní nebyl. Například: „Čím víc, tím líp“ je koherentní s „více je nahoře“ a s „dobrý je nahoře“. „Čím méně, tím líp“ již koherentní není. Podobně také: „Budoucnost bude lepší“ je koherentní s „budoucnost je nahoře“ a s „dobrý je nahoře“. „Budoucnost bude horší“ koherentní není. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 35).

Ontologické metafory

Metafory entit a substancí

Souvisí s naší zkušeností s fyzikálními objekty a látkami. Lakoff a Johnson popisují ontologické metaforu na metafoře „vědomí je stroj“, například „moje inteligence prostě dnes nefunguje“, „po celém dni učení už mi dochází pára“ apod. „Metafora „stroje“ poskytuje koncepci vědomí jako něčeho, co má stavy „zapnout-vypnout“, co má úroveň efektivity, výrobní kapacitu, vnitřní mechanismus a provozní podmínky.“ (Lakoff, Johnson, 2002, str. 41-42)

Metafora nádob

Všichni jsme bytosti ohraničené jako nádoba a okolní svět považujeme za něco vnějšího, co je kolem nás. Tuto naši orientaci „uvnitř-venku“ používáme i na ostatní ohraničené objekty. Například les je podle nás uzavřená, ohraničená nádoba a my jsme uvnitř této nádoby. Také státy jsou ohraničené nádoby, například „V Kansasu je mnoho zemědělské půdy“, máme na mysli přesně stanovené, ohraničené území a půdu, která je v něm. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 43-44).

Zorné pole

Zorné pole je opět považováno za nádobu a to, co vidíme, je v této nádobě. Například: „Lod' připlouvá do zorného pole“, nebo „mám ho v dohledu“. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 44).

Metafora událostí, činností, dějů a stavů

Stejně jako v předešlých případech, i činnosti, události apod. jsou brány metaforicky jako objekty, substance, jsou ohraničeny časem a mají přesně

stanovené hranice (začátek a konec). „Budeš v neděli ve cvičení?“, „viděl jsi závody?“, „uprostřed závodu mně došly síly“. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 45-46).

Personifikace

Také patří do kategorie ontologických metafor. V tomto případě je fyzický objekt považován za lidskou bytost na základě podobnosti s lidskými vlastnostmi, chováním, činnostmi. „Jeho teorie mně ozřejmila chování kuřat pěstovaných v průmyslových drůbežárnách“, „život mne podvedl“, „rakovina ho nakonec dostihla“ apod. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 47).

Metonymie

Metonymií se myslí situace, kdy se neživý objekt používá jako referent² ke skutečnému člověku, například „to kuře na paprice u okna chce platit“. Kuřeti na paprice v tomto případě (na rozdíl od personifikace) nepřipisujeme lidské vlastnosti, ale odkazujeme jím na konkrétní osobu, ke které se kuře na paprice vztahuje. Dále například: „dělá do novin“, „akryl si získal celý svět“, „Bílý dům na to neříká nic“ apod. (Lakoff, Johnson, 2002, str. 49-54).

Další příklady

Teorie jsou budovy: „bude třeba podepřít teorii solidními argumenty“,

myšlenky jsou jídlo: „tu knihu přímo zhltl“,

myšlenky jsou lidé: „vdechl do této myšlenky nový život“,

myšlenky jsou výrobky: „naši hoši vyprodukovali za tento týden spoustu nových témat“,

myšlenky jsou zboží: „tato myšlenka půjde těžko na odbyt“,

myšlenky jsou zásoby prostředků: „už mu došly nápady“,

myšlenky jsou peníze: „na nápady je velice bohatý“,

láska je šílenství: „přijdu kvůli ní o rozum“,

život je hazardní hra: „má v ruce všechny esa“.

² Referent

(Lakoff, Johnson, 2002, str. 61-68).

Metafory podle MacCormaca

Při definování metafory a jejího vztahu k mýtu budeme především vycházet z knihy Earla MacCormaca *Metaphor and myth in science and religion*. Důležité jsou zejména kapitoly „The language of metaphor“, kde je pojednáváno o metaforách, jejich typech apod., a „The language of myth“.

Podle MacCormaca mnoho filozofů věřilo, že metaforou lze podpořit slabý argument. Díky tomu, že je vnímána jako více expresivní a emotivní, byla přijatelná v umělecké literatuře, nicméně metafora objevující se ve vědě nebo filozofii byla považována za chybu a panoval názor, že může způsobit více škody než užitku. Nicméně vědci bez metafor nemohli měnit významy termínů a tvořit nové hypotézy. Právě tato potřeba podkopala pohled na vědecký jazyk coby jazyk přesný a jednoznačný. Zjištění, že i vědecký jazyk potřebuje metafory, ale nelegitimizuje jejich užívání, nebo to, že metafora je vždy správný nástroj k vyjádření nějakého vědění.

Každá metafora se skládá ze dvou částí – dobře známá, tzv. tenor, a méně známá, tzv. vehicle. Tenor je nezpochybnitelný, primární význam, zatímco vehicle je tím, co se dá představit. MacCormac to popisuje na příkladu slova částice. Základní idea je, že částice je něco nejmenšího a nedělitelného (tenor). Hypoteticky se ale dá představit, že je možné částici rozdělit (vehicle).

Za poslední desetiletí se výzkum metafor posunul daleko za Aristotelovo mínění, že metafora je pouhé užití jednoho slova za nějaké jiné. Je patrné, že některé metafory tvoří významy, jiné ukazují analogie apod. Když metaforu slyšíme prvně, zdá se nám absurdní, nepřírozená, například „čas letí“. Nicméně s postupem času si najde pevné místo v našem jazyce a nakonec se nám zdá jako něco naprosto přirozeného. Tyto metafory se nazývají **mrtvé** nebo **vyhaslé metafory**. Na příkladu metafory „čas letí“ je zřejmé, že díky nim získávají slova nové konotace. Například slovo letí pro nás znamená nejen fyzický stav nad zemí, ale i když něco velmi rychle uběhlo, proběhlo apod. Vynikajícím příkladem budiž také slovo „pleva“, které Samuel

Johnson ve svém slovníku z roku 1755 definuje jako „odpad po mlácení obilí“ a „cokoli zcela bezcenného“. V roce 1966 byl přidán další význam, a sice „malé kovové pásky shozené z letadla pro zmatení radarů“. V obou případech se jedná o odpadní produkt a také podobnost snášejících se kovových pásků s poletujícími zbytky při mlácení obilí. Pleva byla tak použita jako metafora – známé slovo pro nový význam (v meziválečném období výraz pleva označoval bezcharakterního člověka, pozn. aut.).

Jednou z hlavních podmínek tvorby metafor je podobnost. Bez alespoň vzdálené podobnosti součástí metafory by tato metafora nedávala vůbec smysl a tyto součásti by na sebe nijak neodkazovaly. Některé metafory pro nás znějí reálně a možně, jiné nás naopak mohou dokonce urážet. Například „Bůh je můj pastýř“ je pro nás zcela korektní metafora, která znamená, že se o nás Bůh stará a vede nás, jako je tomu u pastýře a jeho ovcí. Například ale pro Joba, který trpěl na Boží příkaz, to může znít opravdu urážlivě.

Klasifikace metafor podle MacCormaca

Kromě mrtvé metafor (viz výše) rozlišuje MacCormac také metafory „epiphor“ a „diaphor“. „An epiphor is a metaphor that achieves its meaning by expressing experience that is analogous to that of the hearer.“³ (MacCormac, 1976, str. 84-85). Adresát na to reaguje: „Yes, that is a way of looking at things that I had never considered before, but I am sure that it is right.“⁴ Metafory jako naše známé „čas letí“ vždy začínaly jako „epiphor“, ale později se etablovaly v našem každodenním jazyce (a staly se tak mrtvými).

Když doslovně interpretujeme „diaphor“, vždy nám vyjde něco nesmyslného. „Diaphor“ je metafora, která pouze naznačuje možný význam. A zatímco „epiphor“ se postupně začleňuje do běžného jazyka a ztrácí tím svoje „napětí“, „diaphor“ jej neztratí nikdy.

³ „Epiphor“ je metafora, která získává svůj význam vyjádřením zkušenosti, která je analogická se zkušeností adresáta a vyjadřuje něco, čeho si byl zatím jen matně vědom. (překl. aut.)

⁴ Ano, tento pohled na věc mě nikdy předtím nenapadl, ale jsem si jistý, že je pravdivý. (překl. aut.)

Nicméně neexistuje ani čistá „epiphor“, ani čistá „diaphor“ – čistá „epiphor“ by byla pouze obyčejná analogie, čistá „diaphor“, tedy bez jakékoli analogie, by nedávala smysl, nešlo by z ní nijak rozeznat, k čemu odkazuje. Všechny legitimní a používané metafory musejí obsahovat jak „epiphor“, tak „diaphor“, jednak odkazovat k nějaké zkušenosti, ale zároveň musí vyvolávat právě výše zmíněné „napětí“ a být sugestivní.

Dalším pojmem, který MacCormac zavádí, je tzv. „root-metaphor“. Jedná se o naše nejzákladnější povědomí o přírodě a světě, když se je snažíme popsat. Používáme spojení, jako je například „world is like a machine“ (MacCormac, 1976, str. 93). Samozřejmě, svět není stroj, nicméně touto metaforou si pomáháme ve vyjadřování světa, prostředí kolem nás apod.

Vývoj metafor

Metafory jsou tvořeny juxtapozicí dvou referentů – může se jednat o spojení dvou slov dohromady, přiřazení nového významu starému slovu nebo o vytvoření nového slova ze známých součástí. Pokud je výsledek spíše sugestivní, bez analogie k našim zkušenostem, jedná se o „diaphor“, pokud je spíše analogií k tomu, co dobře známe, jedná se o „epiphor“. Může se ale stát, že se z „diaphor“ stane „epiphor“, a to tak, že se například hypotetická vědecká teorie potvrdí jako reálná. Následně, jako završení vývoje, se tento „epiphor“ trvale zabydlí v našem jazyce a stane se mrtvou, vyhaslou metaforou. (MacCormac, 1976, str. 72-101)

Vztah metafor a mýtů

Podle MacCormaca jsou mýty bez metafor nemožné. (MacCormac, 1976, str. 102) Zároveň jsou mýty obsažené i v současné vědě, plní totiž stejnou funkci při vysvětlování procesů probíhajících v našem světě, jako plnily Mýty v dávných dobách. Pro lidi v minulosti byly Mýty jediným vysvětlením například vzniku a fungování světa, přírodních úkazů apod. Nyní nám tato vysvětlení přináší současná věda, ale není jisté, zda se za dalších několik tisíc let nebudou zdát teorie dnešní vědy stejně absurdní, jako nám připadají teorie našich předků.

Mohlo by se tedy zdát, že každá sugestivní metafora se může stát Mýtem. Nicméně mnoho podobných metafor je limitováno pouze určitým obdobím nebo událostí,

kdežto Mýty mají většinou mnohem zevrubnější charakter. Nejčastěji jsou metafory, ze kterých později vznikají Mýty, nejprve „root-metaphors“, tedy těmi nejzákladnějšími metaforami spekulujícími o vzniku světa a přírodních zákonitostech. Například metafora, že svět je tělo, případně že svět vznikl z Božích slov. Na jejich základech vznikaly a vznikají teorie, které jsou následně natolik široce přijímány, že se zapomíná, že tyto teorie stojí pouze na spekulativních zákonech. Následně ony teorie přechází v Mýty. Proto se dříve věřilo, že svět byl stvořen během šesti dní z ničeho – lidé zapomněli, že základ tohoto Mýtu, „root-theory“, pouze spekulovala o tom, jak by mohl Bůh takto stvořit svět. Stejně tak by následovníci Newtona, kteří věřili, že svět se skládá z absolutní délky, času a hmoty, byli šokováni teorií relativity.

Metafora, cesta ke kvazimýtu?

Metafory, které jsou dnes hojně užívané ve sportovním tisku, běžném tisku i jakékoli komunikaci, ale nemusí být nutně spojené s kvazimýtem. Existuje celá řada metafor, které mají pouze funkci poetickou, humornou, aktivizační apod., a tyto metafory nemají s kvazimýty nic společného. V praktické části této práce se zaměříme pouze na metafory, které svým použitím nebo kontextem na kvazimýty jednoznačně ukazují, tedy je zřejmý a identifikovatelný jejich mytologický základ a neplní pouze estetickou funkci.

Příklady z historie

Na základě stanovených vztahů mezi metaforami a kvazimýty můžeme uvést některé známé příklady z historie sportu a sportovní žurnalistiky, kde je vztah metafor a kvazimýtů patrný.

Mýtus boje dobra se zlem: Tento Mýtus je velmi populární a často užívaný nejen v dnešních médiích, ale také například ve filmu. V návaznosti na historické události je jedna ze soupeřících stran popsána jako „dobrá“ a druhá naopak „zlá“. Typickým příkladem je například hokejové mistrovství světa pořádané v roce 1969 ve Stockholmu a především zápasy se Sovětským svazem. Tým SSSR byl samozřejmě označen jako „zlý“, a to z důvodu okupace z roku 1968. Tento příklad je specifický tím, že ono rozdělení na „dobrého“ a „zlého“ se příliš netýkalo tehdejších československých médií, která jej přijala až zpětně a o mnoho let později. Toto

rozdělení bylo vnímáno zahraničním, zejména západním, nestranným tiskem. „Šel mi mráz po zádech, když švédští diváci při utkání Československa se Sovětským svazem skandovali: DUBČEK, DUBČEK! I oni pochopili, že náš soupeř reprezentoval okupační velmoc, pro většinu českého i slovenského národa nenáviděnou a proklínanou.“ (Pacina, 2004)

Mýtus věčných nepřátel: Nenávidění rivalové z jednoho města, například Sparta a Slávie, vyhecování soupeři jako Mike Tyson a Evander Holyfield⁵ nebo „studená válka“ na ledě v podání SSSR a Kanady.

Zakončení mytické cesty: V současnosti je téměř pravidlem, že když se jakýkoli sportovec účastní například svého posledního turnaje, posledního zápasu nebo poslední série a zároveň za svou kariéru dosáhl řady významných úspěchů, strhává velkou část pozornosti na sebe. Jeho účinkování v daném utkání je vyličeeno jako vyvrcholení jeho „mytické cesty na vrchol, na bájný Olymp“. Pravidelně je v záběru kamer, a to i v momentech, kdy například odpočívá. V televizním přenosu se objevují záběry z jeho kariéry, nejvýznamnější momenty apod. Samotná sportovní událost jako celek ustupuje do pozadí právě tomuto lidskému příběhu. Vynikající příklad mýtu zakončení mytické cesty podává Děkanovský v knize Sport, média a mýty, kde popisuje závěr kariéry hokejisty Raye Bourquea, který na konci kariéry bojoval o životní úspěch: „Závěr hokejové soutěže, která se ostatně opakuje každý rok, tak nebyl prezentován jako pokračující zápas postupně se zužujícího počtu mužstev o trofej, nýbrž jako příběh končícího, vynikajícího hokejisty, kterému jeho dlouholetý zaměstnavatel umožnil na sklonku kariéry odejít za splněním jeho snu do silnějšího mužstva. (...) Shodou okolností se finálová série vyvíjela velmi dramaticky a nezadala si se scénářem fiktivního seriálu. V rozhodujícím sedmém zápase se i způsob televizního snímání zcela podřídil vzniklé narativní struktuře. Kamera neustále sledovala hlavního hrdinu; ať už v akci nebo na střídačce. Zápas se vyvíjel ve prospěch hrdinova týmu a způsob prezentace závěru utkání již probíhal

⁵ Co se týče Tysona a Holyfielda, jejich nepřátelství zapříčinil dobře známý incident, kdy Tyson soupeři ukousl kus ucha: „Suddenly, with 40 seconds left in the round, the fight takes an ugly and ghastly turn: Tyson gets Holyfield on a clinch, rolls his head above Holyfield's shoulder, spits out his mouthpiece, and then in an inexplicable and gruesome move, crunches down hard with his teeth on Holyfield's right ear and bites off a chunk.“ (Náhle, když zbývalo 40 sekund do konce kola, boj nabral ošklivý a příšerný obrat: Tyson chytl Holyfielda do klinče, natáhl hlavu nad Holyfieldovo rameno, vyplivl chránič zubů, nevysvětlitelně se zakousnul do Holyfieldova pravého ucha a kus z něj ukousnul, překl. aut.) (Weinberg, 2014)

zcela podle filmových schémat. Střih na Bourquea vystřídal vzápětí střih na jeho rodinu v hledišti, na hodiny odpočítávající čas do konce utkání atd.“ (Děkanovský, 2008, str. 37-38)

Mýtus ženy jako matky: Ve sportovním zpravodajství – příběh sportovkyně, která vyhrává svůj životní závod a v cíli ji vítá její potomek.⁶

Mýtus ženy vládkyně: V dnešním sportu věc podobně řídká, ale také viditelná. Například žena na vysoké pozici v téměř ryze mužském světě, fotbalu, hokeji apod. Pro příklad nemusíme chodit daleko, jednu z nejvyšších funkcí v českém fotbalovém prostředí, šéfa komise rozhodčích, zastává Dagmar Damková.

Mýtus vůdce, Alfa samce: V dnešním sportu se může jednat o kapitána týmu vykresleného jako lídra, kterého ostatní následují, případně jako toho nejstaršího a nejzkušenějšího hráče či hráčku. Prakticky se tento Mýtus vyskytuje pouze v týmovém sportu, v individuálních disciplínách není vůdcovství příliš zřejmé.

Mýtus posvátného místa: Jakkoli to může vypadat poněkud přehnané, v mnoha sportovních fanoušcích dnes podobný pocit vyvolá i příchod do sportovní arény. Podle toho jsou také často popisovány v médiích – jako mytické, posvátné místo, kde se člověk na omezenou dobu stává součástí jiného světa.

Mýtus nanebevstoupení: V přeneseném slova smyslu se ve sportovním světě a světě sportovního zpravodajství může jednat například o uvedení (bývalého) sportovce do Síně slávy, případně rituální zavěšení jeho dresu a jména pod strop arény jeho domácího klubu nebo umístění pamětní desky či sochy u stadionu.

Mytický přerod chlapce v muže: V dnešním sportu se může jednat o první zápas mladého sportovce mezi dospělými, případně první úspěch mezi dospělými. Ne zrovna šťastným, ale možným příkladem budiž mladý hokejista Tomáš Hertl, který během krátké doby dokonale změnil vnímání své osoby – nejprve coby vyplašený kluk odešel z Česka do NHL, kde se následně fantasticky uvedl a nedlouho poté byl vážně zraněn protihráčem. Jeho cesta (přechod do nejlepší ligy světa, úspěch a první zranění) z něj udělala v očích mnoha lidí „muže“.

⁶ Příkladem za všechny budiž Kateřina Neumannová a její zlatý závod na ZOH v Turíně 2006

Mýtus smrti a znovuzrození: Dnešní interpretace bude samozřejmě mírně pozměněná, ale základ zůstává – slavný sportovec oznámí ukončení své bohaté kariery, což mu přinese značnou publicitu, aby za nějakou dobu hlásil návrat. Dějiny sportu a sportovního zpravodajství jsou plné těchto případů, například hokejový brankář Dominik Hašek končil a zase startoval svou kariéru hned několikrát. Ještě slavnější byl nedávný případ slavného ruského hokejisty Vjačeslava Fetisova, který se na led vrátil na jeden zápas ve svých jedenapadesáti letech.

Mýtus erbu: Sportovní pole je dnes jedním z těch hlavních, kde se „bojuje za své barvy“. Rytíře nahradili sportovci, kteří se stále oblékají do dresů v barvě či kombinaci barev svého týmu, na prsou mají jeho znak nebo logo.

Mýtus odplaty: V dnešním sportovním světě je podobných příkladů mnoho, opět se může jednat o jednotlivce, týmy, státy. Právě v těchto dnech bylo téma odplaty opět aktuální – když na zimních olympijských hrách v Soči nastoupilo hokejové mužstvo USA proti mužstvu Kanady, mluvilo se o odplatě Američanů za prohrané finále z předchozí olympiády ve Vancouveru. Nicméně Spojené státy opět Kanadě podlehly, pomsta tedy nevyšla.

Mýtus bájně, legendární zbraně: Opět můžeme najít stopy tohoto mýtu v dnešním sportu, zejména se jedná o sportovní náčiní, například známá hokejová hůl slovenského hráče Zdena Cháry, která je dlouhá 180 centimetrů a extrémně tuhá. Také se může jednat o zbraň ve smyslu výjimečné dovednosti, např. prudké střely apod.

Mýtus nesmrtnosti: Nesmrtnost si člověk může vydobýt významnými činy. Podobně jako v legendách o nesmrtelných bozích, slavných válečnících a kráľích, kterým bylo podle legend umožněno žít navěky, můžeme sledovat jistou paralelu i u slavných sportovců dneška. Samozřejmě se již neříká, že budou žít věčným životem, často ale za svého života vytvoří tak silnou legendu o své osobě, že jsou titulováni přívsky jako „nesmrtelný“, „věčný“ apod.

Jak poznat Mýtus?

Odkrývání Mýtu je vždy retrospektivní. Na základě našich dnešních zkušeností soudíme zkušenosti a názory našich předků; i když šlo v dané době o vrchol a finální správnou teorii, my ji označujeme jako Mýtus. Bohužel neumíme posoudit, zdali naše současné teorie jsou Mýty. Toho budeme schopni, až tyto teorie budou nahrazeny novými. Nicméně v minulosti bylo tolik teorií později označeno za Mýtus, že se dá předpokládat, že naše současné teorie budou v budoucnu nahrazeny novými, radikálně odlišnými. Z toho se dá vyvodit, že všechny naše současné teorie jsou potenciálními kvazimýty nebo Mýty. (MacCormac, 1976, str. 102-134)

Masová média

Bližší specifikaci pojmu masová média nalezneme v Praktické encyklopedii žurnalistiky a marketingové komunikace: „Souhrn médií užívaných v procesu masové komunikace; prostředky masové komunikace, které multiplikují sdělení veřejného charakteru a rozšiřují je směrem k širokému, rozptýlenému, rozmanitému a individuálně neurčenému anonymnímu publiku. Pod pojmem masová média se obecně zařazují noviny, časopisy, rozhlas a televize, patří sem však rovněž kniha, film video, veškeré druhy masově šířených obrazových a zvukových záznamů (dnes mj. CD-ROM, internet) a ostatní vysokonákladové tiskoviny (např. letáky).“ (Osvaldová, Halada, 2007, str. 118) Ještě detailněji masová média popisují Jiráček a Köpplová v knize Masová média. Podle nich masová média nabízejí s aktuálním charakterem ke krátkodobému užití. Jsou produkovány formálními organizacemi, které za pomoci vyspělých technologií tyto obsahy multiplikují a distribuují je k masovému, disperznímu a anonymnímu publiku. Dělají tak veřejně, bez omezení přístupu, jednosměrně (nelze vyměnit role podavatele a příjemce), nepřímou (s odloženou zpětnou vazbou), periodicky, pravidelně nebo průběžně. Publikum je složeno z jednotlivců, kteří aktivně nakládají s tím, co jim média nabízejí. (Jiráček, Köpplová, 2009, str. 45-46)

Tisk

Prvotní význam pojmu tisk je samozřejmě proces přenosu barvy na papír a tímto způsobem vytváření obrazců nebo textu (Osvaldová, Halada, 1999, str. 190), my se

ovšem budeme zabývat tiskem coby médiem. Osvaldová a Halada rozlišují tisk neperiodický a periodický. Neperiodický tisk představují především knihy. (Osvaldová, Halada, 1999, str. 191) Periodickým tiskem se myslí tiskoviny podle zákona č. 81/1966 – noviny a jejich různé modifikace, jako jsou deníky, poledníky, večerníky, dále časopisy a jiné periodické tiskoviny vydávané nejméně dvakrát ročně pod stejným názvem v typické úpravě. Za periodický tisk se nepovažují sbírky zákonů, úřední věstníky státních orgánů nebo vědeckých či kulturních institucí (ČSN 88 01 29).

Úloha tisku v dnešním světě

I přes velmi černé prognózy ohledně budoucnosti tištěných „papírových“ novin a jejich údajného nahrazení novinami digitálními – na internetu existují stránky, které se zabývají pouze odhadováním konce tištěných novin, například <http://newspaperdeathwatch.com>, jiné dokonce stanovily, kdy přesně si budeme moci koupit poslední výtisk novin – papírové noviny stále existují a stále jsou neodmyslitelnou součástí naší společnosti.

Obrázek 1 Budoucnost tištěných médií podle stránky <http://www.futureofmediaevents.com>

<http://www.futureofmediaevents.com/2010/11/01/newspaper-extinction-timeline-gives-predictions-on-death-of-newspapers-globally/>

Naopak, Stanislav Budín v knize Sedmá velmoc dává příklad toho, co nastane, když je moderní velkoměsto odříznuto od novin a tím i od informací. Popisuje následky stávky typografů v roce 1962 v New Yorku, která trvala skoro čtyři měsíce. Kromě bankrotu dvou velkých deníků znamenal tento výpadek postih pro celou řadu jiných odvětví – například nejhorší divadelní sezonu za celá desetiletí, znemožnění inzerce a reklamy tvrdě postihlo newyorské obchody apod. Ani snaha rozhlasových a televizních stanic nahradit tištěné noviny nebyla úspěšná, ukázalo se, že i když čtenář novin zaslechl zprávu v rozhlase nebo televizi, stejně měl touhu si ji přečíst v novinách. Tato stávka ukázala, že denní tisk je nenahraditelnou součástí moderního velkoměsta a že rozhlas a televize jej mohou doplňovat, ale ne nahradit. Že papírové noviny jsou zkrátka důležitým činitelem dnešní kultury. (Budín, 1966, str. 155-157)

Dnes, v době internetu a digitálních médií, by již zřejmě odstřížení čtenářů od denního tisku tak masivní problémy nevyvolalo, ale zcela jistě by to náš každodenní život poznamenalo, a to nejen úbytkem pracovních míst pro současné zaměstnance novin, tiskáren, papíren, spedičních firem apod., ale také úbytkem reklamního kanálu pro obchodníky, problematickým informováním starší, počítačově méně gramotné generace apod.

Sport

Co je to sport?

Definice sportu je velmi náročná a různá pojetí se mohou lišit, proto jednotná definice neexistuje. Nicméně slovo sport má původ v latinském „disportare“. Pojem sport se poprvé objevil začátkem 14. století a označoval aktivní zábavu, uvolnění, rozptýlení a využití volného času. (Dovalil, 2004, str. 11)

Evropská charta sportu, jejímž členem je i Česká republika, chápe sport jako „všechny formy tělesné činnosti, které, ať již prostřednictvím organizované účasti či nikoli, si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné i psychické kondice, rozvoj

společenských vztahů nebo dosažení výsledků v soutěžích na všech úrovních.“ (Evropská charta sportu, 1992, článek 2, <http://aplikace.msmt.cz/PDF/ECHS.PDF>)

Dovalil v knize Olympismus rozlišuje celkem tři pojmy související se sportem: tělesnou výchovu, pohybovou rekreaci a sport. Tělesnou výchovou se rozumí pohybová aktivita prováděná jako součást vzdělání ve škole, armádě apod., zaměřená na rozvoj člověka, zdraví a začlenění pohybu do životního stylu lidí. Pohybová rekreace je podle Dovalila činnost, kterou lidé provádí ve volném čase, slouží k nabrání sil a regeneraci, případně zlepšení kondice a zdraví. Poslední pojem, sport, chápe Dovalil následovně: „Dobrovolná (převážně) pohybová aktivita, motivovaná snahou po dosažení maximální výkonnosti, rozvíjené v tréninku a demonstrováné v soutěžích.“ (Dovalil, 2004, str. 9)

Historie moderního sportu a olympijských her

Kolébkou moderního sportu byla vždy Anglie. Již koncem 18. století začaly anglické školy přejímat a přetvářet šlechtická tělesná cvičení do nové podoby – tzv. gentlemanského sportu. Rozvoj sportu jak ho známe dnes je úzce spjat se snahou obnovit antické olympijské hry. V moderních dějinách lidstva nacházíme více pokusů vzkřísit olympijské hry, například již roku 1604 se v anglickém Cotswoldu konaly každoroční anglické olympijské hry. Byly ovšem pouze lokálního charakteru a původním olympijským hrám se příliš nepodobaly. Ovšem olympijské hry podobné těm antickým (nebo alespoň pokusy o ně) vznikaly i jinde ve světě – 1844 olympijské hry v Montrealu, 1834 skandinávské olympijské hry, 1866 britské olympijské hry v Londýně apod. Všechny tyto pokusy ale neměly dlouhého trvání a nikdy se nezavily svého regionálního charakteru. Významným pokusem o renesanci olympijských her byly novořecké olympijské hry. První se konaly v roce 1859 – kvůli zdevastovanému prostředí se přestěhovaly z Olympie do Atén, ale zúčastnilo se jich na tři sta sportovců z Řecka i okolí (Makedonie, Thessalie, Kréty, Rhodu apod.) a návštěvnost čítala přes 20 000 diváků. Tyto novořecké olympijské hry se konaly ještě třikrát, a to v letech 1870, 1875 a 1887. Opět se dlouhodoběji neudržely, ale představovaly významný pokrok na cestě k olympijským hrám, jak je známe dnes. (Pacout, Kosík, 2009, str. 14-16)

Za jejich dnešní podobu, tedy za novodobé olympijské hry, je „zodpovědný“ baron Pierre de Coubertin, francouzský historik a pedagog. Inspiroval se tradicí tzv. ekecheirie, posvátného míru, kdy byl účastníkům olympijských her umožněn bezpečný příjezd, pobyt a odjezd. Převzal také čtyřletý cyklus konání her, jinak ale vše ostatní nahradil – střídání pořadatelských měst, olympijský ceremoniál, vztyčení vlajky, vypouštění holubů apod. De Coubertin je také autorem olympijského symbolu, pěti vzájemně propojených kruhů na bílém podkladu, které značí pět kontinentů. Akt zapálení olympijského ohně a olympijská štafeta byly připojeny později. (Pacout, Kosík, 2009, str. 12-18)

Sport a tištěná média

Pozici sportu v tištěných médiích popisuje Děkanovský ve své knize Sport, média a mýty: „Sportovní dění v nich (tištěných médiích, pozn. aut.) již delší dobu zaujímá podstatnou, nezastupitelnou roli. Omezíme-li se pouze na české prostředí, zjistíme, že všechny velké deníky obsahují sportovní stránky (a jeden deník je dokonce sportu věnován kompletně). Pokud má periodikum ambice usilovat o co nejširší čtenářskou obec, musí dát sportu rozhodně značný prostor. Poučná je v tomto ohledu historie polistopadových Lidových novin, které zprvu sport prezentovaly jen jako zcela okrajovou záležitost a omezovaly své reference o něm pouze na strohé výsledkové zpravodajství. Postupem času se ukázalo, že taková koncepce zásadním způsobem zužuje profil čtenářské obce, kterou jsou noviny schopny oslovit. Nezbylo tedy než sportovní stránky rozšířit a základní zpravodajství – snadno a rychleji dostupné jinými typy médií (teletext, internet, textové zpravodajství doručované do mobilních telefonů) – doplnit dalšími novinářskými žánry.“ (Děkanovský, 2008, str. 42)

Nyní využijeme získané teoretické poznatky o mýtu, metafoře a jejich vztahu k praktické identifikaci mýtů v soudobém sportovním zpravodajství.

Praktická část

V této části práce budeme vyhledávat výše zmíněné metafory a identifikovat jejich případný mytologický odkaz. Jako objekt svého výzkumu jsem zvolil tištěný deník Mladá fronta DNES, konkrétně články se sportovní tematikou, které se v převážné míře vyskytují v samostatném sešitě Sport (v případě, že se článek dotýká významné události, může být umístěn na titulní straně novin, nebo pokud pojednává například o významné osobnosti s přesahem mimo sportovní oblast, bývá umístěn do rubriky Společnost, případně Z domova).

Samotné články byly vybírány na základě několika kritérií. Hlavním kritériem byla funkce a zaměření článku. Z hlediska nasycenosti metaforami a tím také případnými mýty jsou nejlepším zdrojem články biografické se zaměřením na významný úspěch, životní milník, nebo například také úmrtí nějaké významné osobnosti. Metafory se naopak příliš nevyskytují v čistě zpravodajských textech, jejichž funkce je pouze informovat o výsledcích sportovních utkání, statistických údajích apod. Dalším významným kritériem pro výběr vhodných článků byl použitý jazyk. Pro náš výzkum byl vhodný zejména jazyk barvitý až básnický, který s metaforami pracuje často. Mezi další kritéria potom patřil autor článku, délka textu, případně celkový dojem.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, jako metoda výzkumu byla použita sémantická analýza. Nejprve bylo po vybrání vhodného materiálu nutné z textu identifikovat hlavní záměr (informaci), který se nám autor snažil sdělit, například že tenista Berdych si vede dobře v nějakém turnaji. Poté, co jsou další důležitá sdělení, pojící se s hlavním významem – že Berdych poráží soupeře lehce, kdo je jeho další protivník apod. Nakonec bylo třeba rozpoznat všechny další informace, které text obsahuje – podpora fanoušků, výsledky zápasů, zajímavosti, prostředí, vývoj v turnaji apod. Dalším úkolem bylo najít a rozpoznat metafory, které autor článku

použil ve vztahu k poznatkům z teoretické části, a nakonec identifikovat, zda v těchto metaforách je nebo není mytický základ.

Období před ZOH 2014

Číslo 93 žije!

Mladá fronta DNES, 8. ledna 2014, sešit B, strana 10, autor Karel Knap

Článek referuje o českém hokejistovi Nedvědovi a jeho poměrně překvapivé nominaci na olympijské hry. Jeho příběh je o to zajímavější, že Nedvěd startoval na olympijských hrách v roce 1994 v barvách Kanady. Kvazimýty, které lze v tomto textu rozpoznat, jsou tyto: **kvazimýtus zakončení mytické cesty**, **kvazimýtus erbu** a **kvazimýtus smrti a znovuzrození**.

Dobře identifikovatelný je zde **kvazimýtus zakončení mytické cesty**. Identifikujeme ho na základě metafory „*ve své podivuhodné kariéře zažil leccos*“. Když se řekne, že „zažil leccos“, jedná se o metaforické označení sportovce, jehož kariéra je, případně byla dlouhá a začala dávno. „Podivuhodná kariéra“ zase zdůrazňuje, že během ní prožil významné momenty, ať už úspěšné nebo nikoli. Významný moment, který vzbuzuje tolik pozornosti, je jistě fakt, že Nedvěd již na olympijských hrách startoval, ale v barvách Kanady. Hned ve druhé následující větě je další identifikátor tohoto mýtu: „*loni v létě se přitom chystal na svou poslední sezonu. Cítil, že konec se blíží*.“ Metafora „konec se blíží“ dává jasně najevo, že Nedvědova mytická hokejová cesta se chýlí ke konci. Za vrchol jeho kariéry a tím také jeho mytické cesty se dá považovat pasáž: „*V NHL se v jednom týmu potkal s legendami jako Gretzky, Lemieux, Hull, Messier, Bure, Leetch či Jágr. (...) V ročníku 1995/96 posbíral dokonce 99 bodů*.“ Tento úryvek ukazuje, že Nedvěd hrál po boku nejlepších hráčů historie, zisk vysokého počtu bodů zase dokazuje jeho vysoké kvality. Hned v následující větě je použito slovo „*dědek*“, v poslední větě zase slovo „*stařík*“, která jsou samozřejmě myšlena v nadsázce a jsou psána v uvozovkách, nicméně také metaforicky dokazují, že je Nedvěd již považován za veterána a jeho mytická cesta pomalu končí.

Dalším mýtem, který lze v tomto článku identifikovat, je **kvazimýtus erbu**. Z článku je evidentní, že Nedvěd hájil barvy hned dvou národních týmů, čili

poměrně neobvyklá situace. První identifikátor tohoto mýtu je metafora „*coby Kanad'an vyřadil Česko*“, značící jeho příslušnost ke Kanadským barvám. Dále je v článku zmíněna také jeho klubová příslušnost. Zde je **kvazimýtus erbu** také patrný, a sice větou „*Méďa' kývl a za Bílé Tygry válí dodnes*.“ Metafora „válet za někoho“ odkazuje na jeho působení v nějakém klubu nebo organizaci.

Poslední kvazimýtus, který lze ve článku rozeznat, je **kvazimýtus smrti a znovuzrození**. Identifikovat jej lze zejména pasáží: „*Kdyby se tenkrát Petr neozval, ležel bych teď pod slunečníkem a srkal nějaký koktejl, (...). Místo toho mě čeká olympiáda*.“ Metaforami „ležel bych pod slunečníkem a srkal koktejl“ dává Nedvěd najevo, že již jednou se jeho kariéra chýlila ke konci a že by teď pravděpodobně již hokej nehrál. Jak ale dodává metaforou „čeká mě olympiáda“, po jisté události (nabídce angažmá) se jeho kariéra opět nastartovala a je zakončena dalším vrcholem – olympijskými hrami.

Karel Gut, český pan Hokej

Mladá fronta DNES, 7. ledna 2014, sešit A, strana 12, autor Karel Knap

V tomto článku, který je spíše poctou zesnulému hokejovému hráči, trenéru a funkcionáři Karlu Gutovi, lze nalézt celou řadu mýtů. Postupně jsem identifikoval **kvazimýtus hrdinství**, **kvazimýtus boje dobra se zlem**, **kvazimýtus vítězství dobra nad zlem**, **kvazimýtus zakončení mytické cesty**, **kvazimýtus vůdce**, **kvazimýtus nanebevstoupení** a také **kvazimýtus nesmrtelnosti**.

První z mýtů, **kvazimýtus hrdinství**, lze v textu identifikovat podle více pasáží. První z nich je metafora „*Sám byl důležitou postavou těchto dějin*.“ Být „důležitou postavou dějin“ metaforicky vypovídá o jeho váženosti a velikosti jeho obrazu. Hned v následujícím odstavci ukazuje na tento kvazimýtus tato metafora: „*...v 50. letech válel v lize za Spartu*.“ Zejména slovo „válel“ značí, že se Gutovi v daném období a v daném klubu dařilo. „*V březnu 1955 jej vyhlásili nejlepším obráncem šampionátu v Německu. Jako trenér Československo dvakrát dovedl ke zlatu na mistrovství světa (1976, 1977). Další čtyři tituly a triumf v Naganu zažil coby předseda svazu (1994–2004). Jeho kariéra skončila úspěšným zorganizováním*

šampionátu v Praze 2004, o jeho přidělení se rval jako divý.“ Celá tato pasáž referuje o Karlu Gutovi jako o hrdinovi. Jsou v ní použity metaforly jako „dovedl ke zlatu“, „triumf v Naganu“, a „rval se jako divý“, která jej oslavují coby člověka, který pro český hokej dosáhl veškerých myslitelných úspěchů.

Dalším z mýtů, které jsou v tomto článku zřejmé, je **kvazimýtus boje dobra se zlem**. „*V roce 1959 byl společně se svým parťákem Františkem Tikalem potrestán za účast v sázkařské aféře. Byla mu zastavena činnost a musel vynechat jednu reprezentační sezonu. ‚Považoval jsem to za vrchol nespravedlnosti,‘ hájil se kdysi v rozhovoru pro MF DNES. ‚Nikdy v životě jsem nevsadil korunu. Jeden ze zkušených spoluhráčů (Vladimír Zábrodský) využil mojí a Tikalovy popularity a řekl na policii, že jsme prostřednictvím něho sázeli. Byla to lež. Mám na to důkazy, dostal jsem se ke spisům ČSTV. Jeho tajemník Uhlíř mi tvrdil, že to je politické rozhodnutí, že čas vše spraví. Udělali nám ostudu, sebrali nám titul zasloužilý mistr sportu, za rok nám ho zase vrátili a bylo vše v pořádku.‘*“ Na samotný „boj“ mezi dobrem a zlem ukazuje metafora „vrchol nespravedlnosti“. „Zlo“ je zde popsáno neurčitě, metaforami „udělali nám ostudu“, „sebrali nám titul zasloužilý mistr sportu“. Není ale zcela jisté, koho tím Gut myslí, jestli ČSTV zmíněný výše, nebo jinou „vyšší moc“. Boj Guta za spravedlnost, čili ono mytické „dobro“, popisují metaforly „nikdy v životě jsem nevsadil korunu“ a „mám na to důkazy“.

Stejný případ mýtu boje dobra se zlem je v následujících třech odstavcích, kde Karel Gut bojuje s tehdejší komunistickou mocí: „*Když v roli kapitána měl vystoupit na veřejnosti, vnucovali mu předem napsané proslovy. ‚Ale to jsem odmítl. Nechtěl jsem z pusy vypustit něco, zač bych se pak styděl.‘ Dušoval se však, že v zásadnějších chvílích komunistům nikdy nepodlehl.*“ Karel Gut zde opět vystupuje na straně „dobra“ (metaforly „nechtěl jsem z pusy vypustit něco, za co bych se pak styděl“ a „komunistům nikdy nepodlehl“) a bojuje proti „zlu“ popsanému metaforou „vnucovali mu předem napsané proslovy“.

Oba příklady mýtu boje dobra se zlem spojuje také **kvazimýtus vítězství dobra nad zlem**. Karel Gut i přes oběti (metaforly „udělali nám ostudu“, „sebrali nám titul“, „byla mu zastavena činnost“) zvítězil (metafora „komunistům nikdy nepodlehl“).

Kvazimýtus zakončení mytické cesty se vine celým článkem a narážíme na něj několikrát. Jeho mytická cesta se rovná úspěchům v jeho kariéře, které jsme již zmínili výše. Jeho mytická cesta končí metaforami „naboural krutovládu Sovětského svazu“ a „byl uveden do síně slávy IIHF“.

Několikrát je v článku zmíněno Gutovo vůdcovství – **kvazimýtus vůdce, alfa samce**. Zejména to byla metaforická funkce kapitána (vedoucí týmu, s právem diskutovat s rozhodčími, pozn. aut.) v národním týmu: „*Vlastně hned jako nováček se stal kapitánem národního mužstva.*“ a „*Kapitánem ‚národáku‘ ho v listopadu 1951 zvolili spoluhráči ve stockholmském hotelu Kristineberg.*“.

Identifikátorem **mýtu nanebevstoupení** a **mýtu nesmrtelnosti** je věta „*V roce 1998 byl uveden do Síně slávy IIHF.*“ Zde hraje roli již jednou zmíněná metafora „uveden do Síně slávy“, která ukazuje, že se vstupem do této prestižní skupiny zapsal mezi legendy a že jeho známost a úspěšnost byla oficiálně rozeznána a potvrzena.

Švihák Berdych už protančil do čtvrtfinále. Udolá Ferrera?

Mladá fronta DNES, 20. ledna 2014, sešit C, strana 1, autor Karel Knap

Tento článek je tzv. otvírák sportovní rubriky vydání MF DNES z 20. 1. 2014. Popisuje výhru tenisty Tomáše Berdycha na Australian Open a jeho postup turnajem. Identifikoval jsem pomocí metafor následující mýty: **kvazimýtus hrdinství**, **kvazimýtus věčných nepřátel**, **kvazimýtus zakončení mytické cesty**, **kvazimýtus muže lovce nebo bojovníka** a **kvazimýtus zbraně**.

Prvním z nich je **kvazimýtus hrdinství**. Opět se v článku vyskytuje v několika pasážích – nejprve metafora „I 4. kolo Australian Open vyhrál hladce“, která upozorňuje na jeho vítězství. Následuje metafora „byl pružný, pohyblivý, vyladěný“, která popisuje, jak dobře onoho vítězství dosáhl. V podobném duchu pokračují metafory „...skoro jako by tančil“ nebo „blýskl se několika prohozy“.

Kvazimýtus zakončení mytické cesty je patrný na metaforách na začátku a konci článku. Za mytickou cestu zde považujeme cestu turnajem Australian Open a jeho zakončením je buďto výhra celého turnaje, nebo porážka v některém ze zápasů. Na

začátku čteme zajímavou pasáž: „Rychlík z Valašského Meziříčí sviští prvním grandslamem sezony. Jen se zatím neví, která stanice bude konečná.“ Metafora „rychlík sviští grandslamem“ znamená, že Berdychova mytická cesta zatím pokračuje. Na to navazuje poslední věta článku: „Než na turnaji dorazí na konečnou, chtěl by ho Berdych ještě několikrát předvést (pruhované triko, pozn. aut.).“ Opět zde identifikujeme metaforu s vlakem, který dorazí na konečnou.

Kvazimýtus věčných nepřátel je zde patrný v metaforách, které ovšem popisují jak „věčné nepřátele“ Berdycha, tak Berdycha coby věčného nepřítele jiného hráče. „...se tentokrát vyhne nejméně oblíbeným rivalům Djokovičovi a Nadalovi.“ Metafora o nejméně oblíbených rivalech mluví o „věčných nepřítelích“ Berdycha. A naopak: „...Andersona drtí na požádání. Od ledna 2012 ho pokořil desetkrát.“ Zde jsou patrné metafory „drtí na požádání“ a „pokořil ho desetkrát“, které znamenají, že pro tenistu Andersona je právě Berdych oním „věčným nepřítelem“.

Metafora „...Davida Ferrera, řečeného Ferru (*ferruginoso* je španělsky železný)“ popisuje tenistu Ferrera a jeho bojovnou přezdívku, což naznačuje **kvazimýtus muže lovce nebo bojovníka**.

Posledním mýtem identifikovaným v tomto článku je **kvazimýtus zbraně**. Je zřetelný v následující pasáži: „Uvolněným švihem svých dlouhých paží posílal 7. hráč žebříčku míče k lajnám.“ Metafora „uvolněným švihem svých dlouhých paží“ odkazuje na zbraně, kterými jsou v tenisu Berdychovy ruce.

Sbohem, Eusébio! Fotbalové nebe přivítalo Černého pantera

Mladá fronta DNES, 6. ledna 2014, sešit C, strana 2, autor Jan Palička

Článek o smrti slavného fotbalisty, který – podobně jako nekrolog Karla Guta (viz výše) – obsahuje celou řadu metafor odkazujících na mýty. Podařilo se nám identifikovat: **kvazimýtus hrdinství**, **kvazimýtus nesmrtelnosti**, **kvazimýtus bájně zbraně**, **kvazimýtus přerodu chlapce v muže**, **kvazimýtus erbu** a **kvazimýtus zakončení mytické cesty**.

Jako první opět identifikujeme jeden z nejjednodušších mýtů, **kvazimýtus hrdinství**. Nejprve je to citace fotbalisty Luíse Figa, který prohlásil: „*Eusébio byl král. A proto zůstane nesmrtelným.*“ Když použijeme metaforu „Eusébio byl král“, máme tím na mysli, že se jedná o významnou osobnost, naprostou špičku ve svém oboru, což zcela naplňuje definici **mýtu hrdinství**. Kromě této metafory nalezneme potvrzení toho mýtu v další části textu, konkrétně v pasáži „*Výjimečný útočník pobláznil davy na přelomu 60. a 70. let. Vidět Černého pantera v akci, to býval zážitek.*“ Zde nalezneme hned dvě metafory: „výjimečný útočník pobláznil davy“ i samotnou přezdívku „Černý panter“. Pokud získá člověk takto oslavnou metaforickou přezdívku, značí to o jeho popularitě a vlastnostech typických pro tuto kočkovitou šelmu. Později také můžeme nalézt metaforu „zadupal soupeře do země“, která opět svědčí o hrdinských schopnostech Eusébia.

Metaforu od Luíse Figa „*Eusébio byl král. A proto zůstane nesmrtelným*“ použijeme i pro identifikaci dalšího mýtu, a sice **mýtu nesmrtelnosti**. Zde je metafora identifikující tento kvazimýtus přímo doslovně napsaná. („A proto zůstane nesmrtelným.“)

Co se týče **mýtu bájně zbraně**, nalezneme zde metafory týkající se jeho razantních střel, například: „*Žádný kanonýr z jeho generace neměl tak prudkou ránu.*“ Samotné metaforické označení „kanonýr“ potvrzuje povědomí o jeho schopnostech vypálit míč. Zábavnou metaforu, která souvisí s tímto mýtem, identifikujeme také na konci článku: „*Favorizovaní Portugalci tehdy ve 26. minutě senzačně prohrávali 0:3, načež Eusébio, chlapík s číslem 13, spustil svůj kulomet.*“ Metaforou „spustit kulomet“ má autor na mysli, že podobně jako v případě palné zbraně tento hráč využil svých zbraní.

„*Do školy moc nechodil, raději naboso čtal do meruny z papíru. Jako ostatní chudí kluci z Mafalaly, zaprášeného předměstí metropole Mosambiku. Přesto z toho okatého chlapce s kulatou tváří vyrostla ikona. Ikona portugalského i světového fotbalu.*“ Na této pasáži je dobře patrný **kvazimýtus přerodu chlapce v muže**. „Raději naboso čtal do meruny“ a „z toho okatého chlapce s kulatou tváří vyrostla ikona“ jsou dvě metafory, které ilustrují, jak se z chudého chlapce, který vyrůstal v chudé čtvrti, stal velký a slavný muž – ikona.

Kvazimýtus zakončení mytické cesty, respektive fotbalistova samotná mytická cesta, se vine celým článkem – jsou zde vypočítávány jeho úspěchy, vývoj, památné okamžiky apod. Co se týče zakončení této cesty, můžeme v článku nalézt tyto metaforu: „Jeho nemocné srdce nevydrželo“ a „Sbohem, Eusébio!“ (přímo v titulku). Tyto metaforu eufemisticky sdělují hráčovu smrt coby zakončení jeho cesty životem. Úplně na konci článku je pasáž: „*Hlavně kvůli surovým faulům, které musel snášet, mu velká kariéra skončila už ve 33 letech. Pětkrát byl na operaci s kolenem a ze scény odcházel unavený a pokopaný.*“ Metafora „ze scény odcházel unavený a pokopaný“ značí konec jeho mytické cesty coby aktivního fotbalisty (ukončení kariéry).

Kvazimýtus erbu přímo v článku jednoznačně neidentifikujeme. Nicméně v boxu, který je součástí stránky věnované tomuto hráči, najdeme metaforu, která tento kvazimýtus potvrzuje. „*Legenda Benfiky Lisabon.*“ Titulování legendou určitého klubu jednoznačně potvrzuje jeho příslušnost a vztah k tomuto klubu.

Období během ZOH 2014

Car se vrátil. Už dnes jsem vyhrál, hrdě tvrdil Pljuščenko

Mladá fronta DNES, 7. února 2014, sešit B, strana 10, autor Tomáš Macek

První z textů, jenž vyšel v průběhu zimních olympijských her 2014 v Soči, je článek z prvního dne her a patří známému, dnes již bývalému ruskému krasobruslaři Pljuščenkovi. V článku jsme našli tyto mýty: **kvazimýtus smrti a znovuzrození**, **kvazimýtus zakončení mytické cesty**, **kvazimýtus hrdinství**, **kvazimýtus erbu**, **kvazimýtus domova a kvazimýtus posvátného času**.

Tentokrát nezačneme **mýtem hrdinství**, ale **mýtem smrti a znovuzrození**, protože ten je v článku ze všech nejpatrnější. Mytickou smrtí můžeme nazvat pasáž: „*Naposledy opouštěl loni v lednu vrcholnou soutěž s bolestivou grimasou ve tváři. Mistrovství Evropy v Sheffieldu vzdal po krátkém programu.*“ Právě metafora „opouštěl vrcholnou soutěž s bolestivou grimasou ve tváři“ identifikuje jeho sportovní „smrt“, neboli konec kariéry. Za náznak znovuzrození považujeme větu:

„Jenže Soči bylo pro něj oslnivou vábničkou na konci tunelu.“ Tato věta je prakticky celá metaforou. „Být vábničkou na konci tunelu“ naznačuje, že se krasobruslař i přes vážné problémy chtěl ještě naposledy předvést a zvláštní motivací pro něj byly právě olympijské hry v jeho mateřské zemi. Definitivní „znovuzrození“ můžeme nalézt hned v následujícím odstavci: *„Poté, co dokončil krátký program pro týmovou soutěž, však mohl říci: ‚Dokázal jsem to! Porazil jsem své vlastní tělo, opravované při dvanácti operacích. Bruslil jsem poctivě na olympiádě. A bruslil jsem dobře.‘* Jedna metafora za všechny: „Porazil jsem své vlastní tělo“, kterou autor článku říká, že Pljuščenko skutečně přemohl zdravotní obtíže a předvedl jakési symbolické „znovuzrození“.

Na podobném základu můžeme vystavět i **kvazimýtus zakončení mytické cesty**, přičemž za mytickou cestu můžeme považovat celou Pljuščenkovu dosavadní kariéru, znázorněnou největším úspěchem v podobě zlaté olympijské medaile: *„Ještě třikrát bude bojovat o to, aby mu stejně jako v Turíně 2006 pověsili na krk nejcennější ledové zlato.“* Za její zakončení můžeme použít již zmíněnou metaforu „Soči bylo pro něj oslnivou vábničkou na konci tunelu“. Zatímco v případě mýtu smrti a znovuzrození tato metafora značila jeho „znovuzrození“ pro tyto olympijské hry, v tomto případě jí přiřadíme další konotaci – tyto olympijské hry budou zároveň završením jeho kariéry. (Pljuščenko nakonec kvůli zranění hry nedokončil a skutečně ohlásil konec kariéry, pozn. aut.)

Kvazimýtus hrdinství je v článku ukryt také. Zejména jej lze identifikovat podle metaforických přízvisek, kterými závodníka publikum, případně sám autor pojmenovává. Nejprve obecnostvo skanduje jeho familiérní přezdívky „Žeňa“ a „Moloděc“, později jej autor článku nazývá „ruským carem krasobruslení“ a „ledovým bohatýrem“. Všechny tyto metafory odkazují na velkou, možná až přehnanou gloriolu, kterou tento závodník má.

Dalším velmi zřetelným mýtem je **kvazimýtus erbu**. To, že Pljuščenko hájí barvy Ruska, je patrné již na samém začátku článku metaforou *„protože Pljuščenko = Rusko“*. Zmíněné přízvisko „ruský car krasobruslení“ můžeme brát jako potvrzení tohoto mýtu.

Kvazimýtus domova vyplývá z kontextu celého článku. Přesto jej ale můžeme spolehlivě identifikovat podle metafory v závěru textu: „Bylo složité soutěžit doma.“ Zde má sám Pljuščenko na mysli, že místo konání her je pro něj domovem, včetně přátelsky nakloněných fanoušků a zvláštní motivace zvítězit.

Nakonec v tomto článku identifikujeme i **kvazimýtus posvátného času**. Ten je spojen s vymaněním se z běžného všedního času a prožíváním jisté náhražky posvátného času, v tomto případě spoluprožíváním sportovního utkání. Zde jej můžeme postřehnout hned v úvodním odstavci: „Žeňa, Žeňa, ‘ skandovala jižní tribuna haly Iceberg, když vjel na led. A ze severní tribuny se jako ozvěna ozvalo: „Rasija, Rasija!““ A potom dále: „Záhy i trojitý axel. Hala bouřila a napětí z tváře ledového bohatýra opadlo.“ Právě metaforami „jižní tribuna skandovala“, „ze severní se ozvalo...“ nebo „hala bouřila“ dává autor článku najevo, že se na místě nacházel velký počet diváků, kteří aktivně spoluprožívali tuto sportovní akci.

Vrabcová chtěla pomoci tátovi s cukrovkou a pomohla i sobě

Mladá fronta DNES, 10. února 2014, sešit C, strana 6, autor Tomáš Macek

V tomto kratším článku, který referuje o potížích české běžkyně na lyžích Evy Vrabcové-Nývltové a jejich překonávání, je možné identifikovat celkem čtyři mýty, a sice **kvazimýtus hrdinství, kvazimýtus smrti a znovuzrození, kvazimýtus posvátného času a kvazimýtus zakončení mytické cesty**.

Jako v každém z dosavadních rozborů je i zde zřetelný **kvazimýtus hrdinství**. V tomto textu kvazimýtus hrdinství vyplývá nejzřetelněji z kontextu, nicméně v posledním odstavci lze identifikovat metafory, které jej potvrdí. „Tour je souhrn několika závodů. Zato olympiáda je sen každého, jen jeden závod, ve kterém se má předvést všechno, co ve vás je. A mně se to povedlo. Tenhle výsledek je pro mě totéž, jako pro jiné medaile.“ Metafora „závod, ve kterém se má předvést všechno, co ve vás je“ říká, že určitému (olympijskému) závodu je přikládána větší důležitost než jiným a úspěch v něm, i když ne medailový, má velkou váhu. Dodatek „a mně se to povedlo“ sice není metaforou, ale můžeme jej považovat za doplnění zmíněné

metafory – že Vrabcové-Nývltové se onen počín skutečně povedl a tím dosáhla významného úspěchu.

Celý článek je postaven na příběhu české závodnice, která překonala vážné obtíže a nakonec slavila úspěch. Můžeme v něm nalézt **kvazimýtus smrti a znovuzrození**. Za onu mytickou „smrt“ považujeme metafory „Eva Vrabcová-Nývltová platila kdysi za talent, jenže potom za holku, ze které nic nebude“ a „zabředla jsem v padesátých místech, buď skončím, nebo něco zásadního změním“. V obou je patrné její špatné psychické rozpoložení způsobené horšími výsledky a myšlenky na konec kariéry. „Znovuzrození“ můžeme pozorovat v následující pasáži: *„Pak potkala správné lidi. Vysvětlili jí: ‚Musíš shodit pár kil a potykat si s posilovnou.‘ Ale nejen to. Její tatínek onemocněl cukrovkou, bála se o něj. ‚Nastudovala jsem si nějaké knížky o výživě, abych mu pomohla.‘ Když už se do toho pustila, upravila rovněž vlastní jídelníček. A vida, jako mávnutím kouzelného proutku (který však vůbec kouzelný nebyl) se letos zjevila úplně jiná Vrabcová, plná sil a chuti, senzačně osmá na Tour de Ski.“* Obrat k lepšímu, jakýsi začátek „znovuzrození“, můžeme pozorovat na metaforách „pak potkala správné lidi“ a „musíš shodit pár kil a potykat si s posilovnou“. Opravdové znovuzrození je pak dobře vidět na metafoře „jako mávnutím kouzelného proutku se letos zjevila úplně jiná Vrabcová, plná sil a chuti“.

V jediném, ale přece dobře zřetelném úryvku můžeme najít **kvazimýtus posvátného času**. *„I biatlonový trenér Rybář, čekající na start Moravce a spol., se začal shánět po obrazovce: ‚Tohle musím vidět.‘“* Sice zde nejde o masu fanoušků, ale přece jen jeden člověk, trenér Rybář, toužil po spoluprožívání sportovní události, a sice skrz metaforické: „začal se shánět po obrazovce“.

Podobně jako v případě mýtu smrti a znovuzrození je zde na podobných základech patrný **kvazimýtus zakončení mytické cesty**. Za onu mytickou cestu považujeme dosavadní kariéru Vrabcové-Nývltové, se všemi jejími úspěchy i nezdary (které jsou zde především zmíněny – zejména již použitá metafora „platila kdysi za talent, jenže potom za holku, ze které nic nebude“). Zakončení mytické cesty je pak znázorněno metaforou „tenhle výsledek je pro mě totéž, jako pro jiné medaile“. Jeho důležitost pro samotnou závodnici pak najdeme v metafoře v úvodu článku: „V očích měla ryzí, nezkalené štěstí.“

Závěr

Jak je patrné z analyzovaných textů, nejvíce mýtů skrz metafory můžeme nalézt v článcích o osudech a osobních příbězích sportovců. Tyto články se často vyskytují poté, co se danému sportovci stalo nebo podařilo něco významného, například úspěch, který již nikdo nečekal, apod. Vzhledem k tomu, že jsme analyzovali texty před ZOH v Soči 2014 a v jejich průběhu, měli jsme možnost srovnání. Ukázalo se, že olympijské hry zásadní nárůst článků, ve kterých je možné identifikovat kvazimýty, nepřinesly. Samozřejmě, olympiáda hrála jednu z hlavních rolí, dokonce se tradiční rubrika Sport dočasně přejmenovala na Olympiáda a intenzita sportovního zpravodajství se zvýšila, ale z pohledu našeho výzkumu žádná dramatická změna nenastala.

Co se týče samotného sportovního zpravodajství a mýtů, díky teoretickému vymezení vztahu mezi metaforami a mýty jsme potvrdili cíl naší práce, tj. přítomnost kvazimýtů v soudobém sportovním zpravodajství. Zároveň jsme museli odlišit metafory, které byly v textech použity pouze za účelem oživení, humoru, poetizace apod. V této diplomové práci jsme se omezili pouze na tištěné médium Mladá Fronta DNES, nicméně zajímavý by byl další výzkum, zejména v oblasti internetového zpravodajství, kde se díky většímu objemu a rychlejší obměně článků klade důraz na zaujetí čtenáře a jedním z častých prvků jsou právě osobní příběhy sportovců a lidí pohybujících se kolem sportu.

Použitá literatura

- Budín, S. (1966). *Sedmá velmoc*. Praha: Československý spisovatel.
- Burton, G., & Jiráček, J. (2001). *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister and Principal.
- Děkanovský, J. (2008). *Sport, média a mýty*. Praha: Dokořán.
- Dovalil, J. (2004). *Olympismus*. Praha: Olympia.

- Eliade, M. (1998). *Mýty, sny a mystéria*. Praha: OIKOYMENH.
- Eliade, M. (2011). *Mýtus a skutečnost*. Praha: OIKOYMENH.
- Jirák, J., & Köpplová, B. (2009). *Masová média*. Praha: Portál.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2002). *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host.
- MacCormac, E. (1976). *Metaphor and myth in science and religion*. Durham: Duke University Press.
- Osvaldová, B., & Halada, J. (1999). *Encyklopedia praktické žurnalistiky*. Praha : Libri.
- Osvaldová, B., & Halada, J. (2007). *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Libri.
- Pacout, M., & Kosík, M. (2009). *Dějiny moderního sportu*. Ostrava: Vysoká škola Báňská - Technická univerzita Ostrava.
- Pavelka, J. (1982). *Anatomie metafory*. Brno: Blok.
- Schaff, A. (1963). *Úvod do sémantiky*. Praha: Nakladatelství politické literatury.
- Hokejová pomsta za okupaci. PACINA, Václav. MF DNES. *iDnes* [online]. Praha, Stockholm: iDnes, 2004 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://hokej.idnes.cz/hokejova-pomsta-za-okupaci-d0y-hokej_ms2004.aspx?c=A040325_111628_reprezentace_rav
- KNAP, Karel. Číslo 93 žije!. *Mladá fronta DNES*. 8.1.2014, Sešit B, strana 10.
- KNAP, Karel. Karel Gut, český pan Hokej. *Mladá fronta DNES*. 7.1.2014, Sešit A, strana 12.
- KNAP, Karel. Švihák Berdych už protančil do čtvrtfinále. Udolá Ferrera?. *Mladá fronta DNES*. 20.1.2014, Sešit C, strana 1.
- PALIČKA, Jan. Sbohem, Eusébio! Fotbalové nebe přivítalo Černého pantera. *Mladá fronta DNES*. 6.1.2014, Sešit C, strana 2.
- MACEK, Tomáš. Car se vrátil. Už dnes jsem vyhrál, hrdě tvrdil Pljuščenko. *Mladá fronta DNES*. 7.2.2014, Sešit B, strana 10.
- MACEK, Tomáš. Vrabcová chtěla pomoci tátovi s cukrovkou a pomohla i sobě. *Mladá fronta DNES*. 10.2.2014, Sešit C, strana 6.

WEINBERG, Rick. 30: Tyson bites Holyfield's ear in rematch.
In: Wwww.espn.com [online]. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné
z: <http://sports.espn.go.com/espn/espn25/story?page=moments/30>

Seznam obrázků a příloh

Obrázek 1 Budoucnost tištěných médií podle stránky <http://www.futureofmediaevents.com>
..... 27